

AT SLÅ ØJET UD PÅ EN TYV.

For fyrretyve år siden hørte jeg følgende historie: På en gård i Vestjylland blev der engang i forrige århundrede begået et tyveri. Man mistænkte gårdens karl for tyveriet, men havde ingen beviser. Gårdmanden talte en dag med smeden om det. »Send ham et ærinde over til mig,« sagde smeden. Da karlen kom, faldt samtalen på tyveriet. »Jeg kunne nemt vise tyven frem,« sagde smeden. »Hvordan det?« spurgte karlen. »Ved at slå hans øje ud.« Og smeden tog et stykke kridt, tegnede et øje på ambolten, gav karlen forhammeren og sagde: »Slå nu til, når jeg lægger et stykke stål i øjet! Så slås øjet ud på tyven!« Med det samme rev smeden et stykke glødende jern ud af essen, svang det forbi karlens ansigt, lagde det i det tegnede øje på ambolten og råbte: »Slå så til!« Men karlen stod bleg og forvirret og turde ikke slå. »Du er tyven!« sagde smeden. Og karlen tilstod.

Ganske tilsvarende historier fra forrige århundrede har mange sikkert hørt.

Det er her overraskelsen i forbindelse med en indgroet overtroisk skræk for smedens »magi«, der bragte tilståelsen.

Smeden selv mente sikkert ikke, der kunne slås et øje ud ved hans kunster!

Men disse beretninger er kun denne overtros for-dunklede efterspil. Engang troede man fuldt og fast, at det var muligt ad magisk vej at slå øjet ud på ens skademand, på tyven.

I Vester Horne herreds tingbog for 1681 findes en retssag, der viser dette.¹⁾

Sognepræsten i Lunde, hr. Christen Simonsen (Varde), havde haft nogle folk til hemmeligt skrif-

te. Før skriftemålet hørte de, at præsten talte med Hans Thomsen Skovboe i Lunde og spurgte ham, hvem det var, han havde givet én rigsdaler for »at fly ham øjet udslagen på den, som havde frastjålet ham et får forleden år.«

Skovboe nægtede at opgive navnet på manden, »men når gerningen var sket, skulle hr. Christen vel få det at vide.« Præsten spurgte så, om det var »vist, at I har givet nogen 1 rdl.« for at slå øjet ud på tyven. Hertil svarede Hans Skovboe ja. Præsten bad da de tilstedeværende om at drage sig dette til minde.

Den følgende søndag havde præsten efter gudstjernen et møde med Hans Skovboe og sine to medhjælpere, og også andre hørte, hvad der blev sagt.

Her spurgte hr. Christen Skovboe, om han ville være sin tilståelse »gestændig« om daleren for tyvens udslagne øje. Skovboe svarede, at han kunne ikke nægte, at han havde betalt en mand 1 rdl. for at »fly ham hævn over den, der havde stjålet hans får.« Og han hævdede, at det ikke var nogen synd, som han kunne komme til at stå åbenbar skrifte for.

Præsten har naturligvis bebrejdet Skovboe, at han således befattede sig med trolddom, og har vel truet med åbenbar skrifte. — Sluttelig sagde Hans Skovboe til præsten, »at han skulle se [vel] til, om han kunne få ham til åbenbar skrifte derfor.«

Præsten stævnedes vidnerne til tings og tog tingsvidne om det passerede. Mere melder tingbogen ikke om denne sag. Skovboe har antagelig til sidst givet efter og har stået offentlig skrifte.

Der levede altså folk dengang, der gav sig af med at slå tyvens øje ud ad magisk vej.

Allerede en oldgræsk papyrus fra Ægypten oplyser, hvorledes man kunne tvinge tyve til at melde

sig ved at lave magi med et tegnet øje, dog ikke med det grusomme resultat, at han mistede øjet, men han fik smerter i det. I middelalderen ses det, at denne sorte kunst er brugt på samme måde i Tyskland, og i tiden kort før reformationen skulle det være blevet til, at tyven mistede øjet. Her fra Danmark har F. Ohrt fremdraget en lang besværgelsesformel fra det 17. århundrede — altså omtrent fra samme tid, hekseriet øvedes i Lunde. Ohrt gør opmærksom på, at det er første gang, man her til lands har fundet bevis for, at det gælder øjets fuldstændige udslagning. Over det tegnede øje skulle man læse en besværgelse til djævlene og slå på et søm, idet der siges: »Herren, du est retfærdig, og din dom er stærk.« »Så springer øjet straks ud.«²⁾

Endnu i det 19. århundredes tryllebøger flourer denne blodige metode. Her er en anvisning fra den tid: Der skal smedes et søm af en told, der slås ud af et stykke jern; der skal smedes stiltiende på dette søm tre torsdagsmorgener af en nøgen smed, så tegner man et øje på bjælken og slår sømmet deri; det rammer tyvens øje.³⁾

I Nationalmuseet og Herning museum findes kopier af en blyæske med låg og kobbernagle og med indridsede tegn og bogstaver og i bunden et øje. Originalen har tilhørt en smed i Daler ved Tønder.⁴⁾

Man har åbenbart kunnet bruge noget forskellig magi til udslagningen. Desværre meddeler tingbogen 1681 ikke noget om, hvem den kloge mand var, eller hvordan han bar sig ad.

H. K. Kristensen.

KILDER: 1) Vester Horne herreds tingbog 1681 27/8. 2) F. Ohrt: Trylleord 23f. 3) Feilbergs Jyske ordbog III 1168. 4) F. Ohrt anf. st.